



**ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»  
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ  
Кафедра професійної та вищої освіти**

**Лариса ПЕТРЕНКО**

**ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ  
У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ**

**Спецкурс розроблено для керівних, педагогічних і науково-педагогічних  
кадрів освіти**

**Київ-2020**

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри  
професійної та вищої освіти Центрального інституту післядипломної освіти  
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»  
(протокол № 2 від 25 лютого 2020 р.)*

**Рецензенти:**

Артюшина М.В., доктор педагогічних наук, професор;  
Сергеєва Л.М., доктор педагогічних наук, професор;  
Хоміч Л.О., доктор педагогічних наук, професор.

**Р- 31**        **Петренко Л.М.** Професійна культура майбутніх фахівців у контексті розвитку суспільства знань. Спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної освіти. К: ЦПО, 2020. 30 с.

**ISBN**

Спеціальний курс підготовлений для слухачів курсів підвищення кваліфікації з метою ознайомлення керівників закладів освіти, педагогів та науково-педагогічних працівників з основними компонентами професійної культури майбутніх фахівців, інноваційними підходами до їх розвитку в інформаційному суспільстві.

Спецкурс адресовано слухачам курсів підвищення кваліфікації керівних, педагогічних і науково-педагогічних кадрів професійної та вищої освіти у Центральному інституті післядипломної освіти Університету.

© Петренко Л.М.  
© Центральний інститут післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

## ЗМІСТ

Вступ.....	4
Навчально-тематичний план.....	6
Зміст спецкурсу за темами.....	6
Інформаційно-методичні матеріали для спецкурсу і самостійна робота слухачів.....	12
Глосарій .....	22
Література.....	26

## ВСТУП

*Метою спецкурсу* є: ознайомлення керівників закладів освіти, педагогів, науково-педагогічних працівників з основними вимогами суспільства знань і сучасного ринку праці до професійної культури майбутніх фахівців, визначити теоретичні основи її розвитку, навчити проектуванню впродовж усього життя задля успішної кар'єри.

*Загальна логіка спецкурсу* «Професійна культура майбутніх фахівців у контексті розвитку суспільства знань» відображена комплексом теоретичних і практичних завдань:

- засвоєння теоретичних знань щодо різноманітних концепцій, основних характеристик інформаційного суспільства та викликів, які постали перед розвинутими економіками;
- систематизація знань слухачів щодо теоретичних основ професійної культури майбутніх фахівців, виокремлення в її структурі універсальних компонентів та усвідомлення технології визначення змісту кожного з них;
- поглиблення знань про мотиваційну готовність майбутніх фахівців до розвитку професійної культури упродовж життя;
- оволодіння методами проектування розвитку професійної культури майбутніх фахівців на різних етапах професійної кар'єри;
- ознайомлення з технологіями розвитку професійної культури майбутніх фахівців.

*Об'єктом вивчення* є розвиток професійної культури фахівців.

*Структурними складовими об'єкту вивчення* є:

особливості реформування освітньої галузі в інформаційному суспільстві;  
професійна підготовка майбутніх фахівців у різних закладах освіти, що передбачає формування у них мотиваційної готовності, структурування професійної культури на наповнення змістом її компонентів для управління даним процесом;

знання технологій проектування професійної культури для успішного розвитку професійної кар'єри упродовж життя.

*Предметом спецкурсу* «Професійна культура майбутніх фахівців у контексті розвитку суспільства знань» є розвиток професійної культури майбутніх фахівців в інформаційному суспільстві.

Після опанування спецкурсу слухачі мають *уміти*:

аналізувати чинники впливу на модернізацію професій, розвиток професійних якостей майбутніх фахівців;

розробляти модель професійної культури майбутніх фахівців;

використовувати складові професійної культури для планування професійної підготовки майбутніх фахівців;

використовувати найкращі методики формування мотиваційної готовності майбутніх фахівців до розвитку професійної культури впродовж життя;

проектувати освітній процес у закладі освіти з орієнтацією на підготовку майбутніх фахівців до розвитку професійної культури;

адаптувати відомі технології розвитку професійної культури майбутніх фахівців до організації освітнього процесу.

Реалізація мети і завдань програми спецкурсу здійснюється в умовах очно-дистанційного підвищення кваліфікації керівників закладів освіти, педагогів та науково-педагогічних працівників шляхом:

опанування її змісту, відповідних умінь і компетентностей у процесі аудиторних занять – лекції, тематичної дискусії і практичного заняття з елементами тренінгу;

самостійної роботи, спрямованої на закріплення та подальший розвиток умінь і компетентностей, інтеграцію їх у власний практичний досвід управлінської та педагогічної діяльності під час очного і дистанційного етапів курсів підвищення кваліфікації; зворотного зв'язку.

Зміст спецкурсу розрахований на 12 годин навчальних занять, 6 з яких

реалізуються у формі лекції й практичних занять на очному етапі навчання, а 6 год. – через самостійну роботу на дистанційному етапі. Дані про розподіл годин за різними видами занять наведено в навчально-тематичному плані спецкурсу.

### НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ

№№ з/п	Тема занять	Види занять та кількість годин				
		Аудиторна робота			Самостійна робота	Усього годин
		Лекція	Тематична дискусія	Практичне заняття		
1.	Теоретичні основи розвитку професійної культури майбутнього фахівця XXI століття	1	1	-	2	<b>4</b>
2.	Проектування розвитку професійної культури майбутнього фахівця XXI століття	-	-	2	2	<b>4</b>
3.	Технології розвитку професійної культури майбутнього фахівця XXI століття	-	-	2	2	<b>4</b>
<b>Усього:</b>		<b>1</b>	<b>1</b>	<b>4</b>	<b>6</b>	<b>12</b>

### ЗМІСТ СПЕЦКУРСУ ЗА ТЕМАМИ

#### **ТЕМА 1. Теоретичні основи розвитку професійної культури майбутнього фахівця XXI століття**

*Мета:* ознайомлення слухачів курсів підвищення кваліфікації з основними вимогами суспільства знань і сучасного ринку праці до професійної культури майбутніх фахівців, визначити теоретичні основи її розвитку.

*Питання для обговорення:*

1. Концепції та основні характеристики суспільства знань, їх вплив на розвиток професійної культури сучасних фахівців.

2. Структурно-семантичний аналіз понять «культура», «професійна культура».

3. Професійна культура фахівця як об'єкт дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Теоретична модель професійної культури майбутнього фахівця.

*Рекомендована література:* [1; 5; 6; 10; 11; 15; 16; 18; 19; 21; 22; 29; 33; 34; 36; 42; 43; 59].

## **ТЕМА 2. Проектування розвитку професійної культури майбутнього фахівця XXI століття**

*Мета:* визначити суть поняття «розвиток», окреслити логіку дій при проектуванні розвитку професійної культури майбутнього фахівця XXI століття та розробити проект.

*Питання для обговорення:*

1. Дефініція «розвиток» у філософській, психологічній і педагогічній літературі.

2. Педагогічне проектування: об'єкти, функції, роль.

3. Розвиток професійної культури майбутнього фахівця в закладі освіти як педагогічна система.

4. Проектування педагогічних систем.

*Рекомендована література:* [3; 4; 9; 12; 14; 17; 18; 21; 23; 25; 26; 28; 32; 33; 38; 39; 49; 50; 51].

## **ТЕМА 3. Технології розвитку професійної культури майбутнього фахівця XXI століття**

*Мета:* усвідомити суть педагогічних технологій, проаналізувати варіативність педагогічних технологій в педагогічній і методичній літературі, визначити найбільш доцільні педагогічні технології для розвитку професійної культури майбутніх фахівців.

*Питання для обговорення:*

1. Використання технологічного підходу в розвитку професійної культури: складові педагогічної технології.
2. Варіативність педагогічних технологій у професійній підготовці фахівців: принципи їх вибору викладачем.
3. Чинники впливу на вибір педагогічних технологій педагогічним/науково-педагогічним працівником.
4. Кращі практики використання педагогічних технологій в системі професійної та вищої освіти.

*Рекомендована література:* [7; 13; 20; 24; 35; 37; 39; 41; 46; 49; 52; 53; 54].

## **САМОСТІЙНА РОБОТА СЛУХАЧІВ**

*Мета самостійної роботи* – закріплення та поглиблення набутих слухачами у процесі аудиторної роботи знань, навичок та вмінь для подальшого використання в практичній діяльності, самостійне вивчення нового матеріалу на очному та дистанційному етапах навчання з наданням можливості консультування online.

*Форми самостійної роботи слухачів:*

***Самостійна робота з теоретичним матеріалом:***

- вивчення нормативно-правових документів;
- аналіз літературних джерел з метою засвоєння програмного матеріалу;
- критичний аналіз наукової літератури, систематизація результатів;
- робота із словниковою літературою;
- структурно-семантичний аналіз основних понять теми;
- вивчення і узагальнення досвіду роботи.

***Самостійна робота до практичних занять:***

- використання методів дослідження;
- розроблення логічних схем;



- виокремлення компонентів і побудова структури досліджуваного об'єкту, моделювання;
- визначення і узагальнення чинників впливу на досліджуваний об'єкт;
- проектування розвитку професійної культури.

### **Завдання для самостійної роботи слухачів**

#### **Питання для самостійного опрацювання (тема 1)**

1. Які концепції суспільства знань представлені у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі?
2. Окреслить основні характеристики суспільства знань.
3. Назвіть основні ознаки вітчизняного суспільства, які вказують на його розвиток у відповідності з однією з відомих вам концепцій.
4. Наведіть декілька визначень поняття «культура». Вкажіть ознаки його трансформації у контексті розвитку суспільства знань.
5. Що ви розумієте під поняттям «професійна культура»?
6. Чим професійна культура відрізняється від таких понять, як «професійна компетентність», «професіоналізм»?
7. Аргументуйте необхідність розвитку професійної культури майбутніх фахівців у закладах освіти.

#### ***Зміст завдань:***

*Завдання 1.* Прочитати і проаналізувати теоретичні матеріали з теми, користуючись рекомендованою літературою, конспектом лекції та презентаційним матеріалом.

*Завдання 2.* Дати відповіді на запропоновані вище питання.

*Завдання 3.* Використовуючи педагогічні, філософські словники та наукову літературу, виписати наведені в них визначення понять «культура», «професійна культура», «педагогічна технологія».

***Самостійна робота до практичних занять:***

*Завдання 1.* Проаналізувати визначення професійної культури та використовуючи кількісний і якісний аналіз спробуйте виокремити найбільш важливі її компоненти; зобразити схематично її структуру відносно конкретної професії/спеціальності.

*Завдання 2.* Обґрунтуйте прикладне значення компонентного складу професійної культури конкретної професії/спеціальності.

*Рекомендована література:* [1; 3; 5; 6; 8; 10; 11; 14; 15; 16; 17; 19; 21; 22].

**Питання для самостійного опрацювання (тема 2)**

1. Розкрити суть проектування педагогічних систем.
2. Чому процес проектування розвитку професійної культури майбутнього фахівця треба розглядати як педагогічну систему?
3. Схарактеризуйте компетентнісну парадигму професійної підготовки фахівців.
4. Назвіть відомі вам наукові підходи до професійної підготовки фахівців.

***Зміст завдань:***

*Завдання 1.* Дати відповіді на запропоновані вище питання.

*Завдання 2.* На основі аналізу рекомендованої наукової літератури, охарактеризованих у ній наукових підходів професійної підготовки фахівців, визначте найбільш доцільні, з вашої точки зору, наукові підходи розвитку професійної культури фахівців у закладі освіти (на прикладі конкретної професії).

*Завдання 3.* Користуючись запропонованою літературою та на основі аналізу кращих практик, виявити чинники впливу на розвиток професійної культури в закладах професійної/вищої освіти.

***Самостійна робота до практичних занять:***

*Завдання 1.* Здійснити факторний аналіз чинників впливу на розвиток професійної культури в закладах професійної/вищої освіти.

*Завдання 2.* Спрогнозувати педагогічні умови і принципи розвитку професійної культури в закладах професійної/вищої освіти.

*Завдання 3.* Визначити цілі розвитку професійної культури в закладах професійної/вищої освіти.

*Рекомендована література:* [2; 3; 4; 9; 12; 14; 21; 26; 27; 28; 30; 31; 32; 38; 39; 40; 44; 45; 46; 47].

**Питання для самостійного опрацювання (тема 3)**

1. Що треба розуміти під педагогічною технологією.
2. Наведіть приклади класифікації педагогічних технологій.
3. З яких компонентів складаються педагогічні технології?
4. Які педагогічні технології є найпоширенішими в практиці розвитку професійної культури в закладах професійної/вищої освіти.

***Зміст завдань:***

*Завдання 1.* Дати відповіді на запропоновані вище питання.

*Завдання 2.* Скласти алгоритм розроблення педагогічної технології.

*Завдання 3.* На основі аналізу наукової і методичної літератури, досвіду роботи оберіть найбільш доцільні педагогічні технології розвитку професійної культури майбутніх фахівців, підготовка яких здійснюється в вашому закладі професійної/вищої освіти.

*Завдання 4.* Базуючись на результатах виконання попередніх завдань, використовуючи набуті теоретичні знання, спираючись на власний педагогічний і вітагенний досвід, спроектуйте модель розвитку професійної культури майбутніх фахівців, підготовка яких здійснюється в вашому закладі професійної/вищої освіти.

*Рекомендована література:* [7; 20; 24; 35; 37; 41; 48; 52; 53; 55; 57; 58].

## **ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ СПЕЦКУРСУ**

### **Теоретичні основи розвитку професійної культури майбутнього фахівця XXI століття**

Сьогодні ученими виокремлено та схарактеризовано чотири основні сучасні концепції інформаційного суспільства:

інформаційне суспільство як інформаційна економіка;

інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство;

інформаційне суспільство як суспільство знань;

інформаційне суспільство як кінець суспільства масового виробництва.

Серед них є теорії, в яких представлено його «технічний опис», а також теорії, спрямовані на виявлення культурних наслідків виробництва, розподілу і обробки інформації, конструювання умов тих соціальних структур, які виникли в економічно розвинутих країнах під впливом комп'ютерної революції (Г. Бехманн).

Таким чином виникає нове суспільство, яке приносить зміни в своєму ядрі, ініціює новий спосіб виробництва. Воно характеризується:

1) заміною праці і капіталу інформацією і знанням як головними цінностями;

2) створенням нового механізму безпосереднього застосування інформації і знання у виробничій та сервісній сферах (фокусування на процесі постійного навчання);

3) створенням віртуального підприємства – підприємства не прив'язаного до певного місця або навіть національної держави, яке за рахунок своєчасно одержуваної і швидко переробленої інформації може гнучко реагувати на будь-які запити споживача і коливання ринку, самоперебудовуватись і

переструктуруватись відповідно до них, перетворюючись на саморефлексивну систему.

У такому суспільстві інтенсивні інформаційні процеси призводять до різноманітних і часом суперечливим наслідків в соціокультурній сфері, яка радикально змінюється під їх впливом. Центральну роль в епоху постсучасності приписується поняттю «культура», але науці й досі не вдалося висунути визначення його суті, з яким би погодилася більшість. Цьому є декілька причин: *по-перше*, в різних гуманітарних дисциплінах це поняття застосовують у різних значеннях; *по-друге*, в ньому намагаються об'єднати занадто багато – від будь-яких символічних дій до більшості артефактів, тобто, все створене людиною.

Нині варто взяти до уваги, що «культура» є не тільки науковим поняттям, оскільки йому все частіше надають іншого смислу і все частіше використовуючи як змагальне поняття у сенсі встановлення штучних розмежувань в суспільстві і проголошення цінностей. Іншими словами, у сучасному світі воно викликає скоріше певну конкуренцію, а не веде до консенсусу. Незважаючи на труднощі, які виникли у визначенні суті поняття «культура», від його застосування неможливо відмовитися, оскільки починаючи з XVII століття воно є невід'ємною частиною дискусій про сучасність і належить культурі цих дебатів, і в останні десятиріччя в деякому роді протиставляється поняттю «суспільство». У такому сенсі культура символізує область символічної боротьби за визнання і втілення життєвих форм і виражених інтересів, а також за самовизначення (*Selbstthetisierung*) і самовтілення (*Selbststilisierung*). Отже, відкриває нову перспективу – по іншу сторону від економіки, політики і взагалі соціального.

Поняття «культура» в сучасному тлумаченні (в контексті розвитку інформаційного суспільства) сьогодні має розглядатися з двох позицій: 1) історико-семантичної для визначення істотних відмінностей (це знаходить відображення в актуальних дебатах про взаємини засобів масової інформації та

культури); 2) систематичного аналізу трьох типів розвитку під впливом модернізації медіа – відбувається трансформація способів взаємодії і комунікацій в суспільстві (комунікація, здійснювана через комп'ютер та мобільні пристрої); культури через процеси глобалізації та диференціювання (культурне формування і розвиток особистості); культури спадщини і передачі пам'яті (форми збереження, знання і рефлексії).

Необхідно звернути увагу на культуру як рефлексивну форму, суть опозицій «культура – природа», «культура – цивілізація», «культура – життя». Тепер існує різниця між традиційним і сучасним поняттями «культура». В традиційному сприйнятті цей концепт вживається в однині як «рідна, національна, яка визначає характерні ознаки природи і суспільства», а в сучасному – існують різні культури у власному суспільстві: культура права, культура підприємства, культура спорту або культурне життя само по собі: театр, література, музика і тощо. Отже, наповнення поняття «культура» сучасним смислом відображає особливості інформаційного суспільства, а тому і кожна з культур наповнена своїм змістом в даному контексті, в тому числі і професійна культура.

Професійна культура відображає професійні інтереси групи фахівців, шляхи їх професійного зростання і самовизначення, а також самовтілення в професії. Однією з форм прояву професійної культури і її розвитку є асоціації, наприклад, лікарів, педагогів, шахтарів, роботодавців тощо. Майже в кожній області є асоціації керівників закладів фахової передвищої освіти, директорів шкіл тощо. Слід визнати, що їх діяльність в Україні поки що має не значний вплив на розвиток професійної культури відповідних спільнот на відміну від асоціацій в зарубіжних країнах, котрі ілюструють вплив на професійне зростання і самовтілення в професії фахівців, динаміку професій і таке інше. Інертність у розвитку асоціацій, а відповідно й їх впливу на розвиток професійної культури, пояснюється низкою причин: відсутністю традицій та інструментів впливу на процеси, що відбуваються в різних галузях, недостатнім

розвитком державно-приватного і державно-громадського партнерства/діалогу, традиціями авторитарного стилю управління, слабкою обізнаністю прав, відсутністю матеріальної підтримки тощо.

У вітчизняному суспільстві нове призначення інформації залишається недооціненим не тільки в галузі освіти, але і в розвитку громад та професійних спільнот. У цьому контексті важливим є висновок К. Бехманна, який зазначає, що поза суспільством не існує ніякої вищої інстанції, яка планує або контролює його, крім нього самого. При цьому воно одночасно виступає об'єктом і суб'єктом. Тому розвиток інформаційного суспільства є як результатом його природної еволюції, так і наслідком політичної волі, вираженої самим цим суспільством.

Таким чином, відносно професійної культури фахівців слід зробити висновок, що – це багатоаспектне і поліфункціональне явище, яке має компонентну складність і неоднозначність своєї структури, а тому очевидно є необхідність для розв'язання задачі її вивчення вибору адекватних методів дослідження та використання різних наукових підходів. Нині в педагогічній лексиці все частіше використовується термін «професійна культура», але в наукових працях відображаються результати вивчення процесу формування або розвитку її різних видів (правової, політичної, культури майбутніх вчителів, офіцерів-прикордонників, тележурналістів та ін.).

Для практики формування/розвитку професійної культури важливою є методологія визначення її структури та змісту, що забезпечуватиме розроблення стандартів, навчальних планів, навчальних і робочих програм, науково-методичний та навчально-методичний супровід підготовки фахівців, спеціалістів, кваліфікованих робітників. Серед багатьох визначень в словниковій та науковій літературі акцентуємо увагу на тому, що методологія – це вчення про метод діяльності як такий, він включає принципи, методи діяльності і знання як операційне середовище самодисципліни та роботи з інформацією, моделями, алгоритмами.

Відтак, для вивчення професійної культури майбутніх фахівців доцільним буде розроблення моделі, тобто її моделювання як об'єкту пізнання. Для створення такої моделі необхідно визначити її структурні компоненти, а потім встановити взаємозв'язок між ними. Таку можливість можна отримати за результатами вивчення суті зазначеного поняття. При цьому важливо не обмежуватись словниковою літературою, а треба використовувати результати досліджень, викладені в дисертаціях, авторефератах, монографіях та ін. науковій літературі. Для прикладу візьмемо такі визначення:

– професійна культура особистості не обмежується професійними знаннями, уміннями, навичками, а ґрунтується на особистісних якостях, що виявляються у загальній культурі (Шведова Я.);

– професійна культура – рівень оволодіння певною галуззю професійних знань, або відповідної діяльності (Щеголева Т.);

– професійна культура – цілісне особистісне утворення, сутністю якого є діалектичний зв'язок усіх елементів культури індивіда, яке динамічно та нелінійно розвивається, специфічно проявляючись у сфері професійної діяльності і спілкування (Ісаєнко С.);

– професійна культура ... офіцера – це соціокультурне утворення, яке виявляється на генетичному, світоглядному, поведінковому рівнях, що характеризує певний спосіб професійної діяльності офіцера і виступає як сукупність цінностей, норм, професійно значущих якостей, світоглядних установок, вироблених і накопичених упродовж вітчизняної військової історії, а також ступінь їх освоєння офіцером, що дозволяє ефективно виконувати завдання з підтримання бойової готовності частин і підрозділів та збройного захисту національних інтересів ... (Черницький О);

– професійна культура викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю – це інтегративна система професійно-педагогічних знань, умінь, професійно-важливих якостей, прогресивного виробничого і педагогічного



досвіду, необхідних для здійснення професійно-педагогічної діяльності в ПТНЗ на інноваційних засадах (Михнюк М.);

–духовність і духовна культура є підґрунтям професійної культури спеціаліста, котра знаходить своє відбиття у професійній діяльності. професійна культура розглядається як певний ступінь оволодіння професією, тобто певними способами і прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованої духовної культури особистості. Професія як соціально-культурне явище має певну структуру, що включає предмет, засоби і результат професійної діяльності: цілі, цінності, норми, методи та методики, зразки та ідеали, зміст яких відбивають рівень духовності суб'єкта (Гриньова В.);

–сутність процесу формування професійної культури майбутнього менеджера полягає в освоєнні цінностей професійної культури як основи смислової логіки поведінки, від збагачення знань про цінності професійної культури до формування позитивного ставлення до них і готовність діяти відповідно до даних цінностей (Войтальянова Я.) тощо. Таких дефініцій має бути якомога більше. Вони створюють достатньо широке поле термінологічного дослідження, а отже і вибір компонентного складу моделі професійної культури.

Наведені концепти професійної культури дають змогу визначити структурні компоненти в її теоретичній моделі. Для цього використовуємо інші методи – кількісний і якісний контент аналіз, результати якого узагальнюємо таблично. Таких компонентів виявляється досить багато, а наше завдання – визначити найважливіші саме для професійної культури фахівців певної галузі. Такий вибір можна зробити з використанням експертних методів (рейтингування, шкалування, фокальних об'єктів та інших). Роль експертів, особливо із професійного середовища, є надзвичайно важливою. Орієнтуючись на практику, вони визначають актуальність того чи іншого складника в моделі професійної культури фахівців певної галузі.

## **Проектування розвитку професійної культури майбутнього фахівця XXI століття**

Реформування національної професійної і вищої освіти здійснюється на основні принципів державної політики, серед яких: сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти упродовж життя; наступності процесу здобуття вищої освіти; міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у європейський простір вищої освіти за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи. Трансформаційні процеси зумовлюють необхідність проектування освітнього процесу відповідно до нових вимог. Насамперед йдеться про підвищення рівня та якості професійної підготовки майбутніх фахівців через засвоєння ними професійної культури.

*Педагогічне проектування* передбачає попередню розробку основних деталей майбутньої діяльності учнів і педагогів. У вітчизняній професійній педагогіці педагогічному проектуванню приділяють значну увагу і його вважають не менш значущою функцією будь-якого педагога, ніж організаторська, гностична (пошук змісту, методів і засобів взаємодії з учнями) або комунікативна.

В освітньому процесі об'єктами педагогічного проектування можуть бути: педагогічні(дидактичні, методичні) системи, педагогічні ситуації, а також різні об'єкти та явища (професійна компетентність або будь-яка інша компетентність, професійна культура, готовність до певного виду діяльності тощо).

В науковій літературі виокремлюють *три етапи проектування*:

I етап – моделювання або створення моделі, що передбачає визначення цілей (загальної ідеї) створення педагогічних систем, процесів або ситуацій і основних шляхів їх досягнення;

II етап – проектування як подальша розробка створеної моделі і доведення її до рівня практичного використання;

III етап – конструювання яке спрямоване на деталізацію створеного проекту, що наближає його для використання в конкретних умовах реальними учасниками суб'єкт – суб'єктних відносин в освітньому процесі.

Документи, в яких обґрунтовано і представлено з різним ступенем точності створення і дія педагогічних систем (процесів, ситуацій або об'єктів, явищ) є *формами педагогічного проектування*.

Педагогічне проектування широко використовується як *механізм розробки технології* в педагогічній теорії і практиці.

Принципами педагогічного проектування є принцип людських пріоритетів і принцип саморозвитку проєктованих систем, процесів, ситуацій.

Проектування професійної культури як педагогічного об'єкту (явища) майбутнього фахівця передбачає аналіз суті різних концептів професійної культури, виокремлення окремих компонентів, їх відбір в контексті підготовки фахівців конкретної професії/спеціальності, визначення їх змісту та встановлення зв'язків між ними.

Проектування розвитку професійної культури як процесу – це проектування педагогічної системи: розроблення цілей, змісту (модель професійної культури), технологічного (форми, методи, технології, засоби), діагностичного (критерії, показники, рівні) компонентів.

## **Технології розвитку професійної культури майбутнього фахівця**

### **XXI століття**

В педагогічній теорії використовуються водночас поняття «освітня технологія» (технологія в сфері освіти) і «педагогічна технологія» («педагогічний процес»). Поняття «освітня технологія» іноді вживається у вузькому розумінні як технологія навчального процесу, а поняття «педагогічна технологія» стосується всіх розділів педагогіки (дошкільна, шкільна, вузівська,

андрагогіка, індивідуальна, колективна тощо). В написанні цих термінів у зарубіжній літературі не має суттєвої різниці, що дає підстави вживати їх як синоніми й такі, що можуть бути взаємозамінними.

Педагогічна технологія – це система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, яка побудована на науковій основі, запрограмована у часі і в просторі, і яка приводить до запланованих результатів (Г. Селевко).

*Загальними ознаками педагогічних технологій є:*

- розроблення прийомів оптимізації освітнього процесу шляхом аналізу чинників, що підвищують навчальну ефективність;
- конструювання і використання прийомів і матеріалів навчання; оцінювання застосованих методів.

*Специфічними ознаками педагогічних технологій є:*

- діагностичне цілеутворення і результативність (передбачає гарантоване досягнення цілей і ефективність процесу навчання);
- економічність (виражає якість педагогічної технології, що забезпечує резерв навчального часу, оптимізацію праці педагога і досягнення запланованих результатів навчання в стислі проміжки часу);
- алгоритмізація, проєктивність, цілісність і управляємість (відображає різні сторони ідеї відтворення педагогічних технологій);
- корегування (передбачає можливість постійного оперативного зворотного зв'язку, послідовно орієнтованого на чітко визначені цілі);
- візуалізація (використання різної аудіовізуальної та комп'ютерної техніки, конструювання і застосування різноманітних дидактичних матеріалів та оригінальних наочних посібників);
- вираженість або відсутність змістового компоненту, який завжди присутній в педагогічній, дидактичній і методичній системах (Г. Селевко, М. Чошанов).

Методична система дає відповідь на запитання: чому вчити? на що вчити? як учити? Відмінністю педагогічної технології є те, що вона відповідає на третє запитання з суттєвим доповненням: як учити результативно? (М. Чошанов).

Учені-педагоги визначають горизонтальну і вертикальну структури педагогічної технології. Горизонтальна структура містить три основні взаємопов'язані компоненти: науковий (технологія – це науково розроблене розв'язання проблеми, засноване на досягненнях педагогічної теорії та передової практики), формалізовано-описовий (технологія представлена моделлю, описом цілей, змісту, методів і засобів, алгоритмів дій, що використовуються для досягнення запланованих результатів), процесуально-діяльнісний (технологія представлена як процес здійснення діяльності суб'єктів і об'єктів, їх цілепокладання, планування, організацію, реалізацію цілей та аналіз результатів). А тому педагогічна технологія може бути представлена науковою розробкою (проект, концепцією), описом алгоритму (програми) дій або процесом, реально існуючим в практиці.

Вертикальна структура педагогічної технології охоплює певну область педагогічної діяльності і складається з чотирьох підпорядкованих класів освітніх технологій:

- метатехнології (реалізація соціальної політики в сфері освіти – соціально-педагогічний рівень), що включають загальнопедагогічні (загально-дидактичні, загальновиховні, соціально-виховні) технології, та охоплюють цілісний освітній процес на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях (навчальний заклад);

- макротехнології (галузеві) відображають загальнопедагогічний і загальнометодичний рівні, охоплюють діяльність у межах певної освітньої галузі, на пряму навчання (технологія викладання навчальної дисципліни, технологія розвивального навчання тощо);

- мезотехнології (модульно-локальні) передбачають здійснення окремих частин (модулів) навчально-виховного процесу або спрямовані на

розв'язання часткових, локальних дидактичних, методичних чи виховних завдань (технологія певного виду діяльності, технологія тренінгу, технологія засвоєння, повторення або контролю інформаційно-аналітичних знань в межах теоретичного модуля);

– мікротехнології спрямовані на розв'язання вузьких оперативних завдань і відносяться до індивідуальної взаємодії або самовпливу (контактно-особистісний рівень) суб'єктів педагогічного процесу (технологія розвитку аналітичних умінь, тренінгові технології переробки інформації тощо) (Г. Селевко).

Для вибору технологій розвитку дорослих важливо пам'ятати, що всі учасники навчального процесу мають знати, як буде відбуватися їх навчання, наскільки вони можуть на нього вплинути і чого очікують від них треніри. Саме динамічним знанням віддається перевага у провідних університетах світу. Динамічними знаннями забезпечують воркшопи і лабораторії, методика організації навчання в яких будується на основі специфіки мисленнєвих процесів.

## ГЛОСАРІЙ

**Вища освіта** – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально–етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

**Заклад вищої освіти** – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність,

забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей;

**Компетентність** – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

**Культура** – сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття; сукупність матеріальних і духовних надбань на певному історичному рівні розвитку суспільства і людини, які втілені в результатах продуктивної діяльності; локалізоване у просторі та часі соціально-історичне утворення, що специфікується або за історичними типами, або за етнічними, континентальними чи регіональними характеристиками суспільства. В найширшому значенні, культура – це те, що твориться людиною, на відміну від того, що твориться природою.

**Культура** – те, чим відрізняється спосіб життя людей, а це створює передумови для порівняння; культура – те, що дає змогу порівнювати непорівнювальне: спосіб життя. При цьому обрії спостереження простягаються як регіонально, так і національно і забезпечують, насамперед, історичну глибину різкості. Культура як рефлексивна форма створює дистанцію до всього стороннього, але водночас і дозволяє ще таке далеке та відсторонене наблизити до суспільства в якості чужої культури.

**Освітній процес** – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

**Освітня діяльність** – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

**Педагогічна діяльність** – інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково–педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей.

**Педагогічна технологія** – це система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, яка побудована на науковій основі, запрограмована у часі і в просторі, і яка приводить до запланованих результатів;

**Професійна (професійно-технічна) освіта** є складовою системи освіти України, комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, вміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійна (професійно-технічна) освіта здобувається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

**Професійна культура** є одним із чинників, що визначає професійну поведінку особистості, яка формується саме в процесі діяльності особистості.

**Професійна освіта** – підготовка в закладах освіти спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей економіки, науки, культури; невід’ємна складова частини єдиної системи освіти. Зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці; прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності. Термін «професійна освіта» розуміють і як сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником. Сучасна система професійної освіти в Україні охоплює вищу, фахову передвищу, професійну (професійно-технічну) освіту.



**Професійна педагогіка** вивчає закономірності освіти, розробляє принципи навчання і виховання, інформаційні та педагогічні технології, обґрунтовує типи професійних навчальних закладів і систему їх управління. Вона узагальнює знання про педагогічні теорії, способах проектування інноваційних освітніх систем, шляхи подальшого розвитку професійної освіти. Це наука про підготовку людини до професійної діяльності, про професійний виховання нового покоління робітників і фахівців, про відтворення кваліфікованої робочої сили. Предметом професійної педагогіки є процес формування професійнозначимих якостей особистості з урахуванням специфічних особливостей професійної освіти того чи іншого рівня і профілю

**Професійне (професійно-технічне) навчання** – складова професійної (професійно-технічної) освіти, яка передбачає формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності, перспектив її кар'єрного зростання впродовж життя.

**Результати навчання** – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів;

**Результати навчання** – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів;

**Якість освіти** – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг;

**Якість освітньої діяльності** – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Арнальдов А. И. Введение в культурологию (новая расширенная редакция): учеб. пособ. Москва: Народ. акад. культуры и общечеловеч. ценностей, 1993. 352 с.
2. Артюшина М. В. Психологічні та педагогічні основи підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності: монографія. Київ: КНЕУ, 2009. 271 с.
3. Балл Г. О., Медінцев В. О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. 2011. № 3. С. 7–14.
4. Банщиков П.Г., Паздрій В.Я. Оцінювання економічних компетентностей на основі бізнес-симуляції «VaAl+». *Бухгалтерський облік і аудит. Науко-практичний журнал*. 2017. № 12. С. 20-28.
5. Белоліпецкий В. К., Павлова Л. Г. Этика и культура управления: учеб.-практ. пособ. Москва: Март, 2004. 384 с.
6. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / пер. с нем. А. Ю. Антоновского, Г. В. Гороховой и др. Москва: Логос, 2010. 248 с.
7. Бобрицька В. І. Технологія формування інноваційного освітнього середовища у вищих навчальних закладах Швейцарії: уроки для України. *Міжнародний науковий вісник* /редкол.: І. В. Артёмов (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2014. Вип. 2(9). С. 7–17.
8. Болгаріна В. С. Культура управління як складова модернізації професійної освіти. *Модернізація професійної освіти: проблеми, пошуки і перспективи*: зб. наук. пр. Київ, 2011. Вип. 1. С. 101–112.

9. Бурцева І. І. Діагностика рівнів сформованості цінностей у студентів класичного університету. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. № 2(49). С. 11–18.
10. Васянович Г. П. Вступ до філософії: навч. посібник. Львів: Норма, 2001. 216 с.
11. Вечірко Р. М., Семашко О. М., Олефіренко В. В. Українська та зарубіжна культура: навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни. Київ: КНЕУ, 2003. 367 с.
12. Висоцька Л. Є. Формування професійної культури майбутніх фахівців кулінарного профілю у вищих професійних училищах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2011. 21 с.
13. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент: кол. монографія / за наук. ред. М. О. Кириченка, Л. М. Сергєєвої. Київ: Інтерсервіс, 2018. 440 с. С. 323 – 335.
14. Возний К. З. Економічна поведінка людини та її ментальні мотиви. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 5(95). С. 3–15.
15. Гальчинский А. С. Мир разворачивается влево – в сторону человека. *Зеркало недели. Украина*. 2016. 29 окт. – 4 нояб. (№ 40). URL: <https://zn.ua/macrolevel/anatoliy-galchinskiy-mir-razvorachivaetsya-vlevo-v-storonu-cheloveka-.html> (дата звернення: 1.09.2018).
16. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века. (В поисках практикоориентированных образовательных концепций). Москва: Совершенство, 1998. 608 с.
17. Глухова О. В., Наволокина Т. Н. Изучение специальностей финансово-экономического профиля с позиций системного подхода. *Социально-экономические и гуманитарные науки: материалы междунар. конф. ГНИИ «НАЦРАЗВИТИЕ»* (26 окт. 2016 г.). Санкт-Петербург: ГНИИ «НАЦРАЗВИТИЕ», 2016. С. 39–43.

18. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2001. 380 с.
19. Даніл'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.03 / Нац. аерокосміч. ун-т ім. М. Є Жуковського «ХАІ», МОН України. Харків, 2006. 20 с.
20. Дубасенюк О. А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін: Зб. наук.-метод праць / За ред. О.А.Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. С. 3-14.
21. Зарубінська І., Полухін А. Лідерський потенціал системи вищої освіти України в умовах інтернаціоналізації. *Вища освіта України*: теор. і наук.-метод. часоп. Київ: Пріоритети, 2017. № 2. (додаток 1). Тематич. вип. «Університет і лідерство». С. 88–93.
22. Иванова И. Н., Максимов Л. Н. Культура профессиональных сообществ: исторический контекст профессиональной культуры. *Вопросы культурологии*. 2011. № 5. С. 89–94.
23. Каленський А. А. Фахова передвища освіта: концептуальні засади стандартизації підготовки молодших спеціалістів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. № 6(277). С. 101-105.
24. Козяр М. М. Інновації у сучасному процесі вищих навчальних закладів / М. М. Козяр // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Вип. 46 / редкол. – Київ, Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 71-77.
25. Конкурентні моделі управління якістю вищої освіти: колективна монографія / [за заг. ред. Лук'яненка Д.Г., Антонюк Л.Л.] – К.: КНЕУ, 2018. 531 с.

26. Костриця Н. М. Система культурологічної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі: монографія. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Ніжин: Лисенко М. М., 2012. 398 с.

27. Культура цільового управління в національній системі освіти: гуманістичний контекст : монографія / О. Л. Ануфрієва, Т. І. Бурлаєнко, Г. А. Дмитренко, П. С. Олешко [та ін.] ; за заг. ред. Г. А. Дмитренка, В. В. Олійника. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 412 с.

28. Купрієвич В. О. Модель професійного самовдосконалення керівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти в процесі підвищення кваліфікації. Науковий вісник Ін-ту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. пр.; редкол.: В. О. Радкевич (голова) [та ін.]. Київ: Вид. Євенок О. О., 2018. Вип. 15. 188 с. С. 41–47.

29. Лымарь А. Н. Профессиональная культура в системе культуры. *Вестник ЮурГУ*. 2006. № 17(72). С. 251–252.

30. Материали конференции министров стран-участниц Болонского процесса и пятого Болонского политического форума. 24-25 мая, 2018 г. Париж, Франция. Доступно: [http://enic-kazakhstan.kz/images/Novosti/29.05.2018\\_unz/28.05\\_Parijski\\_konf.pdf](http://enic-kazakhstan.kz/images/Novosti/29.05.2018_unz/28.05_Parijski_konf.pdf).

31. Михнюк М. І. Теоретичні і методичні основи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. 2016. 36 с.

32. Мохнюк Р. С. Формування громадянської культури студентів у процесі навчання суспільствознавчих дисциплін: автореф. дис. ... кан. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2010. 20 с.

33. Набок И. Л. Культурно-образовательная среда вуза как фактор модернизации педагогического образования. *Universum: вестник герценовского ун-та*. 2011. № 5. С. 16–18.

34. Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. (дата звернення: 9.09.2018)

35. Ничкало Н. Г. Інновації у розвитку професійної освіти в умовах ринку праці: досвід, суперечності, перспективи. *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia = Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр.-пол. щорічник* / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. Ченстохова; Київ, 2011. [Вип.] XIII. С. 91–105.

36. Онищенко В. Д. Фундаментальні педагогічні теорії: монографія. Львів: Норма, 2014. 356 с.

37. Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: практич. посіб. / Т. М. Герлянд, І. А. Дрозіч, Н. В. Кулалаєва, Г. М. Романова, М. М. Шимановський; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. – Житомир: «Полісся», 2019. – 304 с.

38. Петренко Л. М. Соціально-реконструкціоністський підхід до професійної підготовки фахівців. *Edukacja zawodowa i ustawiczna. Polsko-ukraiński rocznik naukowy*. 2016. № 1. S. 349–359.

39. Петренко Л. М. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів: монографія. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2011. 476 с.

40. Пілевич О. А. Формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту: метод. рек. Київ: Логос Україна, 2017. 112 с.

41. Плотников М. В., Чернявская О. С., Кузнецов Ю. В. Технология case-study: учеб.-метод. пособ. Нижний Новгород, 2014. 209 с. URL: [evolkov.net/case/case-study-in-business-education.docx](http://evolkov.net/case/case-study-in-business-education.docx) (дата звернення: 1.09.2018).

42. Про вищу освіту: Закон України (редакція) від 25.07.2018 № 1556-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 9.09.2018).

43. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Каб. Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>. (дата звернення: 1.09.2018).
44. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навч. посіб./ за заг. ред. М. В. Артюшиної. Київ: КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2007. 366 с.
45. Рибалка В. В. Методологічні проблеми наукової психології: посібник. Київ: Талком, 2017. 245 с.
46. Романова Г.М. Стан та перспективи запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. № 37. С. 170-176.
47. Рутіна Ю. В. Професійна самоактуалізація особистості. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2016. Т.1. Вип. 45. С. 66–71.
48. Селевко Г. К. *Энциклопедия образовательных технологий*: в 2 т. Т. 1. / Герман Константинович Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с. (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).
49. Сергеева Л. Успіх. Моніторинг професійних досягнень випускників ПТНЗ. Київ : вид. група «Шкільний світ», 2017. 136 с. («Бібліотека шкільного світу»).
50. Султанова Л.Ю. Етапи розвитку полікультурної компетентності майбутнього викладача закладу вищої педагогічної освіти. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: збірник наукових статей* / За ред. Кременя В.Г., Ничкало Н.Г.; укл. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б. – К.: Знання України, 2018. – С. 238-245.
51. Теловата М. Т. Концептуальна модель професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2014. № 1. С. 314–332. 151.

52. Технології дистанційного професійного навчання. Методичний посібник / [О. В. Базелюк, О. М. Спірін, Л. М. Петренко, А. А. Каленський Л. А. Майборода]. Житомир: «Полісся», 2018. 160 с.
53. Ягодзінський С. М. Гуманітарні інновації у просторово-часовому вимірі інформаційного суспільства. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2013. № 2(18). С. 80–83.
54. Ягупов В. В. Компетентностный подход в профессионально-техническом образовании: методологический аспект. *Проблеми освіти*. 2014. № 78. С. 62–68.
55. Massimo Clementini, Future work skills 2020, IFTF, 2011. Accessed at: [http://www.iftf.org/uploads/media/SR-1382A\\_UPRI\\_future\\_work\\_skills\\_sm.pdf](http://www.iftf.org/uploads/media/SR-1382A_UPRI_future_work_skills_sm.pdf).
56. Petrenko L. M., Pilevich O. A. Peculiarities of formation of professional culture of future financists in the conditions of development of the information society. *Problems of the formation and development of knowledge economy and information society: monograph: in 2 books. Book 2: Social-humanities and philosophical bases of knowledge economy and information society/* by H.Y. Kucherova, D. S. Pylevych, L. M. Petrenko etc. Varna: International Academy of Information Science, 2018. P. 110–115.
57. Research Methods – Case Studies. *Webster's Third International Dictionary*. URL: <http://www.spsu.edu/cs/classes/cs6023/cs610cas/html> (дата звернення: 1.03.2017).
58. Universities and the Public Sphere: Knowledge Creation and State Building in the Era of Globalization / B. Pusser et al. New York: Routledge, 2012. 262 p.
59. World Economic Forum. Global Challenge Insight Report. The Future of Jobs Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution. January 2016. 167 p. Available at: [http://www3.weforum.org/docs/WEF\\_Future\\_of\\_Jobs\\_2018.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf).